

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2026. № 3.

ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.3.100>

УДК 33.336.1:352

Ю. В. Біляк,

к. е. н, доцент кафедри фінансів,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9766-4780>

**ЕКОНОМІЧНІ КОНФЛІКТИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ:
СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Y. Biliak,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

**ECONOMIC CONFLICTS IN THE AGRICULTURAL SECTOR:
SYSTEMATIZATION AND THEIR IMPACT ON THE FINANCIAL
SECURITY OF ECONOMIC ENTITIES**

У статті досліджено теоретичні засади та особливості прояву економічних конфліктів у аграрному секторі економіки, а також обґрунтовано необхідність їх систематизації як важливого інструменту підвищення ефективності управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання. Актуальність дослідження зумовлена посиленням конкурентної боротьби,

зростанням фінансових ризиків, асиметрією доступу до ресурсів та інституційними дисбалансами, що формують передумови для виникнення різних форм економічних конфліктів між учасниками аграрного ринку. У цих умовах економічні конфлікти набувають системного характеру та можуть суттєво впливати на фінансову стійкість підприємств, їх конкурентоспроможність і можливості розвитку.

Проаналізовано наукові підходи до трактування сутності економічних конфліктів у системі економічних відносин, що дозволило узагальнити їх змістові характеристики та визначити основні фактори виникнення конфліктних ситуацій у аграрному секторі. Встановлено, що економічні конфлікти виникають унаслідок суперечності економічних інтересів суб'єктів господарювання, нерівномірного розподілу ресурсів, обмеженості фінансових можливостей, асиметричності конкурентних позицій та інституційних обмежень функціонування аграрного ринку. На основі узагальнення теоретичних положень та особливостей функціонування аграрного сектору запропоновано систематизацію економічних конфліктів, яка дозволяє впорядкувати різноманітні прояви конфліктних взаємодій між суб'єктами господарювання. Запропонований підхід передбачає групування економічних конфліктів за характером економічних інтересів, джерелами їх виникнення, формами прояву та наслідками для фінансової діяльності підприємств. Така систематизація сприяє більш глибокому розумінню природи конфліктних процесів у аграрному секторі та створює методологічне підґрунтя для розроблення механізмів їх діагностики та врегулювання.

Доведено, що застосування системного підходу до аналізу економічних конфліктів дозволяє підвищити ефективність управлінських рішень, спрямованих на зниження рівня конфліктогенності економічного середовища, підвищення фінансової стійкості підприємств та забезпечення стабільності їх функціонування в умовах динамічних змін економічного середовища.

The article examines the theoretical foundations and characteristics of economic conflicts in the agricultural sector of the economy, and justifies the need to

systematize them as an important tool for improving the effectiveness of financial security management of economic entities. The relevance of the study is determined by the intensification of competition, the growth of financial risks, asymmetry of access to resources, and institutional imbalances, which create the preconditions for the emergence of various forms of economic conflicts between participants in the agricultural market. In these conditions, economic conflicts become systemic and can significantly affect the financial stability of enterprises, their competitiveness, and development opportunities.

Scientific approaches to interpreting the essence of economic conflicts in the system of economic relations have been analyzed, which has made it possible to generalize their substantive characteristics and identify the main factors causing conflict situations in the agricultural sector. It has been established that economic conflicts arise as a result of contradictions in the economic interests of economic entities, uneven distribution of resources, limited financial capabilities, asymmetry of competitive positions, and institutional constraints on the functioning of the agricultural market. Based on the generalization of theoretical provisions and peculiarities of the functioning of the agricultural sector, a systematization of economic conflicts has been proposed, which allows for the ordering of various manifestations of conflict interactions between economic entities. The proposed approach involves grouping economic conflicts according to the nature of economic interests, their sources, forms of manifestation, and consequences for the financial activities of enterprises. Such systematization contributes to a deeper understanding of the nature of conflict processes in the agricultural sector and creates a methodological basis for the development of mechanisms for their diagnosis and resolution.

It has been proven that the application of a systematic approach to the analysis of economic conflicts allows for improving the effectiveness of management decisions aimed at reducing the level of conflict in the economic environment, increasing the financial stability of enterprises, and ensuring the stability of their functioning in conditions of dynamic changes in the economic environment.

***Ключові слова:** конфлікти в аграрному секторі, фінансова безпека, фінансове убезпечення, фінансові небезпеки, конфлікти конкурентного типу, економічний конфлікт інтересів, фінансові ризики.*

***Keywords:** conflicts in the agricultural sector, financial security, financial protection, competitive conflicts, economic conflicts of interest, financial risks.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Фінансова безпека суб'єктів господарювання залежить від великої кількості чинників – кон'юнктури ринку, стану економіки, розвиненості ринкових відносин, політичних, демографічних, соціальних процесів у суспільстві, воєнних подій, техногенних явищ тощо. В аграрному секторі додатково потужного впливу надають чинники кліматичного, природно-географічного та іншого характеру. Однак, переважна більшість основних загроз і ризиків, що виникають у діяльності суб'єктів господарювання та впливають на усі сторони їхньої безпеки, породжується у сфері взаємовідносин з іншими суб'єктами – споживачами, постачальниками, партнерами по бізнесу, державними та громадськими органами і організаціями, громадянами, іншими контрагентами. У процесі таких взаємин доволі часто виникають найрізноманітніші конфлікти – правового, соціального, комунікативного, політичного та, передусім, економічного характеру. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглибленого вивчення економічних конфліктів та їхнього впливу на процеси фінансового убезпечення суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки, оскільки загострення конкурентної боротьби, обмеженість ресурсів і зростання фінансових ризиків формують передумови для виникнення конфліктних ситуацій, що можуть негативно впливати на фінансову безпеку підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Конфлікт» початково був категорією суспільних і соціальних відносин, він розглядався як момент загострення протиріч між окремими індивідами або групами людей чи прошарками суспільства, а по мірі розвитку окремих полісів, держав чи інших

утворень поширився на міждержавні відносини або відносини між великими угрупованнями людей. І хоча конфлікт доволі швидко перетік у сферу економічних відносин, як не дивно він і досі залишається здебільшого предметом наукових пошуків дослідників у психології, соціології, політології, державному управлінні, міжнародних відносинах тощо, й значно менше досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними вченими-економістами. Серед найбільш відомих дослідників конфліктів у економіці є С. Бернінг, Г. Блакита, В. Бонтлаб, Д. Браун, Т. Васильців, Р. Вудмен, Д. Гелрігел, М.-Л. Гі, Ф. Глазл, О. Давидюк, Р. Дарендорф, Б. Дурняк, Л. Ємельяненко, М. Єрьоміна, М. Жомарткизи, Л. Жукова, О. Зеленко, Р. Калениченко, Т. Караваєва, Л. Козер, А. Котов, М. Король, А. Куковський, Л. Купінець, Н. Лагодієнко, Н. Лук'янченко, Т. Маляренко, А. Мельник, О. Мороз, О. Несімко, І. Пастух, О. Перхач, В. Петюха, Н. Подольчак, І. Потапюк, В. Рибінцев, Е. Рунессон, А. Сакун, І. Сівчук, Д. Склокум, О. Сороківська, Є. Стрельцов, Т. Трохлюк, І. Хома, А. Череп, Л. Чернова, Т. Шабатура, Д. Шевченко та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження природи економічних конфліктів у аграрному секторі економіки та їх систематизація з урахуванням особливостей функціонування суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення літературних джерел дозволило зробити короткий екскурс у історію вивчення феномену «конфлікту», проаналізувати еволюцію наукових поглядів на його природу та здійснити періодизацію розвитку наукової думки. На початковому етапі наукових розвідок у VI-V ст. до н.е. про конфлікти писав Конфуцій, який джерелом їх виникнення вважав людську неосвіченість і невихованість, що зумовлюють порушення справедливості і норм людської моралі. У цей же період (VI-V ст. до н.е.) Геракліт, розмірковуючи про природу конфліктів, дійшов висновку, що в їх основі лежить війна як єдиний і всеосяжний закон космосу. Демокріт біля 460-370 рр. до н.е. вважав, що основою конфліктів є людська заздрість, що породжує порожнечу. Дещо пізніше, у 384-322 рр. до н. е. Арістотель стверджував, що причиною конфліктів є відсутність держави і

державотворення, але лише вони можуть приборкати природній для людства розбрат. Аврелій Августин у 354-430 рр. уже н.е. додав релігійної спрямованості у пошуках першопричини конфліктів, яку вбачав в антагонізмі божественного і земного. Наслідуючи йому Фома Аквінський у 1225-1274 рр. бачив природу конфліктів у порушенні божої справедливості, яка виключно здатна вгамовувати нечестиву (конфліктну) сутність людини. Як свого роду пропагандист цинізму Ніколо Макіавеллі (1469-1527 рр.) розглядав конфлікт як невід'ємну складову держави і державотворення.

В епоху просвітництва погляди на природу конфліктів значно розширилися. Так, Ф. Бекон (1561-1626 рр.) розглядав матеріальні, політичні і психологічні причини соціальних проблем впливу на конфлікти. В свою чергу Т. Гоббс (1651 р.) зводив причини конфліктів до егоїзму і лінощів людей, які зміщують їх до "війни всіх проти всіх", а отже й до конфліктів. На відміну від нього Ж.-Ж. Руссо (1712-1778 рр.), який вважав людей по природі добрими і миролюбними, джерелом конфлікту вбачав недоліки в організації суспільства.

У ХІХ ст. І. Кант (1724-1804 рр.) був переконаний, що стан війни і конфлікту природний для людства, Г. Гегель (1770-1831 рр.) – що першопричина конфліктів полягає у соціальній поляризації суспільства, а Л. Фейербах (1804-1872 рр.) – у індивідуальному та груповому егоїзмі. Пізніше думки Г. Гегеля розвинув К. Маркс (1818-1883 рр.), розробивши теорію соціального конфлікту між працею і капіталом, а отже між різними прошарками суспільства. Послідовник К. Маркса ДЖ. Тернер (1861–1932 рр.) стверджував, що конфлікт є природною складовою та обов'язковою властивістю несправедливих соціальних систем. Однак, на думку самого К. Маркса, саме конфлікт стає рушійною силою наступної зміни цих систем у пошуку ліпшої внутрішньої будови.

У ХХ ст. вивчення природи конфлікту відбувалося з позицій соціології, культурології, психології. На тлі цього Т. Парсонс (1902-1979 рр.) причини конфліктів бачив у процесі соціалізації людини, коли вона відчуває протиріччя між своїми природними фізіологічними потребами та соціальними вимогами суспільства, пов'язаними з цінностями, нормами, культурою. В свою чергу М.

Вебер (1864-1920 рр.) запропонував свою інтерпретацію причин конфліктів по Г. Гегелю, за якою вони породжуються взаємодією досить різностатусних груп індивідів у суспільстві. Продовжуючи власні наукові пошуки у цьому ж напрямі Г. Зіммель (1858-1918 рр.) першим вжив термін "соціологія конфлікту", а в його причині вбачав у відмінності соціальних груп, що проявляються у процесах їх соціальної взаємодії.

Поступово напрацювання різних учених – філософів, соціологів, психологів, культурологів, економістів тощо, дозволили створити нову науку – конфліктологію, що виникла наприкінці 50-х рр. ХХ ст. і нині є однією з наймолодших галузей наукового знання. Її вихідні постулати були сформульовані Р. Дарендорфом та Л. Козером. На думку Р. Дарендорфа конфлікти – це природний феномен і стан суспільства, а ось відсутність конфліктів – навпаки є чимось дивовижним і ненормальним. Більше того – конфлікти не обов'язково виступають загрозою для суспільної системи, навпроти – вони можуть слугувати джерелом її позитивних змін. Також, науковець одним із перших вказав на те, що конфлікти потрібно не стільки вирішувати, скільки врегульовувати. Адже конфлікт як такий може залишатися тривалий час, однак у разі його правильного врегулювання він не позначатиметься на функціонуванні системи негативно. Особливо ця думка важлива для економічних систем.

Так само Л. Козер акцентував увагу на ймовірній позитивній ролі конфлікту. Хоча науковець більше зосереджувався на соціальних конфліктах, його роботи послугували підґрунтям вивчення саме економічних конфліктів. Адже Л. Козер вказував, що джерелом конфліктів у будь-якому суспільстві є перманентний дефіцит природних ресурсів, влади, цінностей, престижу тощо. Роль конфліктів у тоталітарних і демократичних суспільствах принципово різна, у перших вони виступають інструментом насильства, а в других – джерелом конструктивного шляху для майбутнього розвитку. На нашу думку, війна росії проти України та інші сучасні події в світі останніми роками наочно підтверджують правоту науковця. Також Л. Козер сформулював провідне завдання конфліктології – розробка рекомендацій щодо обмеження руйнівних

наслідків конфліктів й натомість використання їхніх конструктивних, позитивних функцій [1].

Після 1950-х рр. і до кінця ХХ – початку ХХІ ст. відбувався бурхливий розвиток вивчення конфліктів. Однак, здебільшого у сфері міжособистісних відносин, психології, соціології, менеджменту. Економічним конфліктам приділялося дещо менше уваги. Тим не менш певні наукові здобутки варто відзначити.

Є декілька підходів щодо тлумачення терміну «конфлікт», зокрема:

1) ситуація, у якій дві або більше сторін мають суперечливі цілі, потреби, цінності або погляди, що в кінцевому підсумку призводить до напруження або протистояння між ними;

2) зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження або різке загострення суперечок, яке призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжуються складними колізіями (А. Череп, К. Белінська, І. Хома, О. Давидюк [2-3]);

3) «дисбаланс, відхилення в діяльності суб'єкта конфлікту, який виникає в ситуації прийняття управлінського рішення у разі реалізації деструктивних фінансових інтересів, перетину стратегічних цілей та очікуваних результатів або внутрішніх суперечностей» (А. Сакун та Л. Марчук [4]);

4) конфлікт – це вираження об'єктивних або суб'єктивних протиріч, яке проявляється у протиборстві сторін (Л. Жукова) [5].

Окремі автори розуміють конфлікт шляхом симбіозу декількох підходів. Наприклад, А. Котов та Л. Мозгова розглядають конфлікт як явище, пов'язане «з суб'єктивним усвідомленням людьми суперечності своїх інтересів як членів тих або інших груп» [6]. Г. Блакита, О. Богма, Г. Сілакова розуміють конфлікт, як завершальний етап розвитку суперечностей у сфері економічних взаємовідносин, ознакою якого є зіткнення суб'єктів – носіїв різноманітних економічних інтересів, які мають різнополярні соціально-економічні потреби та способи їх задоволення [7]. При цьому Д. Шевченко, [8] В. Бонтлаб [9] звертають увагу на потребу диференціації і вирізнення понять «конфлікт» та

«спір», оскільки на думку науковців не всі суперечки доцільно розглядати на рівні конфліктності.

Дедалі частіше науковці виділяють поняття економічних конфліктів. Найбільш оптимальне визначення цього феномену надали А. Череп та К. Белінська, які стверджують, що «економічні конфлікти – це протистояння суб'єктів соціальної взаємодії (націй, держав, класів) на основі протилежних економічних інтересів, які обумовлені положенням і роллю в системі суспільних відносин (приватної власності, влади)» [10].

Для того, щоб якомога повніше описати сутність конфліктів та розкрити їхню природу І. Потапюк, Т. Сазонова та М. Лисенко виділяють основні ознаки конфлікту, а саме:

- по-перше – в конфліктах завжди складається ситуація, подія, процес, які сторони вважають конфліктними;

- по-друге – обов'язково присутній предмет конфлікту (майно, права, нематеріальні активи чи явища тощо), які, на думку сторін, несправедливо розподілені між ними;

- по-третє – у сторін завжди наявні бажання чи потреби продовжувати конфлікт з метою забезпечення своїх власних інтересів або досягнення своїх цілей [11].

Проблема конфлікту носить виразний міждисциплінарний характер, тому конфліктологія як наука виникла на стику декількох наукових дисциплін, як мінімум соціології, політології, філософії, економіки, психології, культурології. Однак якщо проаналізувати наукові джерела, то таких дисциплін можна нарахувати понад шістьнадцять, які нині формують окремі галузі конфліктології. Важко визначити інше явище, яке викликало б настільки стійкий інтерес у такої значної чисельності учених, що представляють широке розмаїття наукових галузей та напрямів.

Загалом під конфліктологією варто розуміти систему наукових знань про закономірності і механізми виникнення та розвитку конфліктів, а також про принципи, підходи та технології управління ними. Предметом конфліктології є

природа, причини, типи, динаміка конфліктів, та шляхи, методи, засоби їх попередження і регулювання.

Конфлікти можуть виникати на різних рівнях: індивідуальному, груповому, соціальному, політичному чи міжнародному. Вони можуть бути конструктивними – які призводять до вирішення проблеми чи зміцнення взаємин, або деструктивними – які викликають руйнування суспільної системи, ворожнечу чи насильство. Таке розмаїття конфліктів призвело до розвитку наукових пошуків щодо встановлення видів конфліктів, їх систематизацію та визначення усього спектру класифікаційних ознак поділу. Нині різновидів конфліктів виділяють досить багато – наприклад: за сферою прояву – політичні, соціальні, економічні, організаційні, фінансові, психологічні (емоційні); залежно від сфери життєдіяльності людей: виробничі, політичні, громадські, побутові; за значущістю: важливі лише для окремих осіб та важливі для груп, прошарків населення тощо або внутрішньособистісні, міжособистісні, міжгрупові; залежно від можливостей врегулювання або вирішення: конструктивні та деструктивні або насильницькі (антагоністичні) та ненасильницькі (компромісні); залежно від кількості сторін, що стають учасниками конфлікту: двосторонні, тристоронні, багатосторонні; по особливостям виникнення інтересів: внутрішньо-корпоративні, міжрегіональні, міжгосподарські, міжнародні; ті, які виникають у системі управління: конфлікти цілепокладання, уявлень, емоцій та процедур; за періодом виникнення: ретроспективні, поточні, перспективні; залежно від суперечок за розміри пакетів акцій, за які розгоряються корпоративні конфлікти – по відсоткових значеннях цих пакетів; за змістом: конфлікти бізнес-справ; пов'язані із особистими інтересами особи; за потребами: когнітивні, конфлікти інтересів; за формою прояву: конфлікти того чи іншого напрямку дії, поведінки ("наближення – віддалення", "наближення – наближення", "віддалення – віддалення"); конфлікти тієї чи іншої якості, інтенсивності дії, поведінки; конфлікти, що виражаються вербальними чи невербальними засобами (мовчання, поза, погляд при сприйнятті суперника); за типом структури взаємин: приховані та відкриті; за соціальною формалізацією: офіційні та

неофіційні; за причинами виникнення міжнародних конфліктів: класичні, територіальні, нетериторіальні; за спрямованістю конфлікту – вертикальні, горизонтальні; за строками: короткострокові (до 1 року), затяжні (більше від 1 року) та інші.

У науковій літературі доволі багато уваги приділено визначенню причин виникнення конфліктів. Так, Л. Купінець вважає, що «конфлікти можуть породжуватися самими різними причинами: зовнішніми і внутрішніми, загальними і одиничними, матеріальними та ідеальними, об'єктивними і суб'єктивними тощо» [12].

Причини економічних конфліктів на думку М. Єр'оміної та С. Колоса полягають у [13] виникненні криз у діяльності компанії; через невдоволеність керівників і власників щодо виконання кимось своїх обов'язків; у випадках зниження вартості акцій; через банкрутство або конфлікт інтересів; з причин невиконання дивідендів; через претензії акціонерів щодо права голосу у прийнятті рішень тощо. Натомість Т. Трохлюк [14], звертаючись до причин еколого-економічних конфліктів, тим не менш виділяє і більш загальні рушійні сили конфліктованості в аграрному секторі, як то доцільність збереження та поліпшення якості земельних ресурсів, необхідність здійснення екологічно збалансованого аграрного природокористування, потребу в обмеженні регулюючої ролі держави в ринковому механізмі тощо. Т. Шабатура [15] причини економічних конфліктів бачить у невідповідності темпів зростання обсягів соціальних інвестицій, нарощення економічного потенціалу, чисельності персоналу та розмірів реалізації підприємством виробленої продукції. І. Сівчук [16] вважає, що причини конфліктів криються у слаборозвиненій корпоративній культурі суб'єктів господарювання, що обумовлює опір нововведенням та оновленню управлінських, організаційних й інших засад діяльності.

А. Куковський, В. Познаховський, В. Кизима [17], вивчаючи причини міжособистісних соціальних конфліктів, тим не менш визначають ключову причину їх виникнення, яку, на нашу думку, цілком можна поширити на інші типи конфліктів, а у відношенні економічних конфліктів взагалі визнати

провідною. Ця причина полягає у нестачі або асиметрії інформації, що й провокує у кінцевому підсумку суперечливість цілей сторін й породжує конфлікти як такі.

О. А. Сороківська вважає, що причинами виникнення конфліктів у малому бізнесі передусім є нестача обігових коштів; відсутність замовлень та недостатні рівні завантаження виробничих потужностей; втрата ринків збуту; недостатній попит; нестача інвестицій; несвоєчасність розрахунків контрагентів; недобросовісна конкуренція [18].

Економічні конфлікти вирішуються або врегульовуються досить різними способами. Однак, А. Мельник, І. Мельник та Р. Іванців [19] запропонували загальну схему-послідовність вирішення конфлікту у бізнесі, що включає такі етапи:

- 1) усвідомлення проблеми та визначення об'єкта конфлікту;
- 2) вибір стратегії і тактики вирішення конфлікту;
- 3) пошук умов вирішення конфлікту;
- 4) оформлення умов вирішення суперечки;
- 5) виконання досягнутого рішення.

Л. Купінець [20] зауважує, що можна виділити декілька варіантів узгодження інтересів і конкретних управлінських рішень у процесі вирішення або врегулювання конфліктів: перший варіант – по вертикалі управління; другий – по горизонталі управління; третій – змішаний варіант.

Н. Лагодієнко [21] вказує, що вирішення економічних конфліктів має носити цілеспрямований характер та зорієнтовуватися на: по-перше – реалізацію стратегічних цілей та функцій бізнесу без посилення рівня ризику; по-друге – не допуск іммобілізації фінансових ресурсів, перетікання капіталу зі сфери виробництва у сферу обігу, а також на сприяння пришвидшенню руху фінансових потоків; по-третє – зниження фінансових витрат у порівнянні з обсягами очікуваних доходів. В свою чергу І. Пастух зазначає, що способами урегулювання конфлікту можуть бути: а) зовнішнім, за яких воно здійснюється уповноваженою особою або органом; б) самостійним, коли урегулювання

здійснює власне особа, у якої виник конфлікт, без залучення сторонніх осіб) [22].

Низка авторів звертають увагу на наявність широкого спектру альтернатив щодо вирішення конфліктів. Так, автори М. Єрьоміна та С. Р. Колос [23] вказують на необхідність медіації як альтернативного способу урегулювання конфліктів. У процесі медіації залучають посередника (медіатора), який допомагає усім сторонам конфлікту налагодити процес комунікації та спільно дійти єдиного рішення, яке буде задовільним для всіх сторін. Потрібно зазначити, що для сучасного аграрного сектора України медіація є особливо актуальним способом врегулювання конфлікту, коли медіаторами можуть виступати представники місцевих громад, державних органів та установ, особливо громадських організацій тощо. На потребі медіації у будь яких конфліктах наполягають Е. Рунессон та М.-Л. Гі [24], а у процесах вирішення міжнародних економічних конфліктів – М. Жомарткизи [25].

Важливі напрацювання щодо підходів до вирішення або врегулювання конфліктів зробили А. Сакун та Л. Марчук [26]. Вони розглянули конфлікт у динаміці, як явище, що постійно змінюється, може перебувати на етапах зростання, зрілості та занепаду. На відміну від підходу статички, запропонований авторами підхід засновується на диференціації заходів щодо впливу на конфліктуючі сторони залежно від стадії перебігу власне економічного конфлікту.

Т. Караваєва, М. Тер-Григорьян вивчаючи можливості врегулювання конфліктів на загальнодержавних та міжнародних рівнях звернули увагу на важливий аспект – потрібно усувати причини конфліктів, знижувати соціальну нерівність, не допускати правову дискримінацію, забезпечувати рівний доступ різних суб'єктів до можливостей здійснення діяльності тощо [27]. Тобто впливати необхідно на причину, а не на наслідок.

Також у науковій літературі є досить багато напрацювань щодо засад та підходів до вирішення або врегулювання економічних конфліктів у різних сферах функціонування економіки чи окремих суб'єктів господарювання. Так, наприклад, Т. Васильців, Р. Лупак, та О. Левицька запропонували вирішувати

конфлікти у сфері зайнятості та трудових відносин на основі застосування різних моделей економічного розвитку, зокрема моделей розвитку загальних економічних систем та моделей локального розвитку [28]. В свою чергу О. Зеленко [29] вбачає вирішення багатьох конфліктів, у тому числі у трудовій сфері та зайнятості, у налагодженні соціального діалогу.

Нині окремим значним напрямом наукових пошуків у вітчизняній літературі стало вивчення та розроблення шляхів врегулювання та вирішення економічних конфліктів міжгосподарського, регіонального, міждержавного рівня та інших, які виникли або поширилися внаслідок агресії росії проти України, на тлі повномасштабної війни. Особливо у цьому аспекті доцільно виділити праці Н. Белікової, Н. Виговської, К. Гамкрелідзе, І. Грабчук, О. Грабчук, Г. Дугінець, С. Дячек, К. Клименко, Н. Колодко, К. Кукса, В. Мухіна, О. Новак, І. Пиголенко, А. Полчанова, М. Савостьяненко, І. Супрунової, Н. Федірко та інші. Автори пропонують шляхи забезпечення військового, політичного, економічного, правового, соціального та соціокультурного захисту як методів та інструментів вирішення соціально-економічних проблем, зниження рівня загроз та врегулювання різних типів економічних конфліктів.

Незважаючи на значний обсяг наукових розробок теоретичні засади виявлення та врегулювання економічних конфліктів потребують подальшого розвитку й удосконалення. Як зазначалося, в економіці в цілому та в аграрному секторі зокрема виникає багато різноманітних економічних конфліктів. У процесі дослідження було з'ясовано, що їх конкретизація й опис в науковій літературі відсутні. Тому на основі авторських наукових розвідок було визначено та систематизовано найбільш впливові з них, зокрема й ті, що зумовлені війною на території України, яка розпочалася у 2014 р. та посилилася з повномасштабним вторгненням 24 лютого 2022 р., актуалізовані пандемією COVID-19 та загрозою майбутніх пандемій, зміною клімату, глобалістичними та антиглобалістичними тенденціями у світовій торгівлі, розвитком технологій та інноватизацією тощо. Встановлені основні групи та підгрупи економічних конфліктів суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки України наведено на рис. 1.

Найбільш впливові економічні конфлікти, що виникають в аграрному секторі	
<i>Група 1.</i>	<i>Конфлікти, що виникають через використання природних ресурсів</i>
	<i>Підгрупа 1.</i> Конфлікти через використання землі, в т.ч. через перерозподіл земель, між власниками землі і землекористувачами, через права на володіння та користування земельними ділянками
	<i>Підгрупа 2.</i> Конфлікти через використання лісових ресурсів
	<i>Підгрупа 3.</i> Конфлікти через використання водних ресурсів, в т.ч. конфлікти правового типу та міжгосподарські конфлікти
<i>Група 2.</i>	<i>Економічні конфлікти конкурентного типу</i>
	<i>Підгрупа 1.</i> Конкурентні конфлікти прямого типу, в т.ч. через доступ до ринків, збут, через пряму монополізацію ринків
<i>Група 3.</i>	<i>Підгрупа 2.</i> Конкурентні конфлікти непрямого типу
	<i>Конфлікти, що виникають у процесі ведення господарської діяльності між аграрними товаровиробниками та їхніми партнерами і іншими контрагентами</i>
	<i>Підгрупа 1.</i> Цінові конфлікти, в т.ч. що виникають через встановлення закупівельних цін, зумовлені коливанням ринкової кон'юнктури
	<i>Підгрупа 2.</i> Конфлікти, що спричинюються умовами контрактів, в т.ч. через односторонні зміни договірних умов, через непрозорі умови, через застосування санкцій
	<i>Підгрупа 3.</i> Конфлікти, що виникають через якість продукції
	<i>Підгрупа 4.</i> Конфлікти, що спричинюються порушенням термінів поставок
	<i>Підгрупа 5.</i> Конфлікти, що спричинюються монополізацією ринків в ланцюгах руху вартості
<i>Підгрупа 6.</i> Конфлікти через використання технологій	
<i>Підгрупа 7.</i> Конфлікти, що виникають через логістику, в т.ч. через перевезення, через логістичну інфраструктуру	
<i>Група 4.</i>	<i>Конфлікти, що виникають через міжнародну торгівлю</i>
	<i>Підгрупа 1.</i> Конфлікти, що виникають через застосування обмежувальних заходів, мит, квот тощо
	<i>Підгрупа 2.</i> Конфлікти, що виникають через обмеження доступу до зовнішніх ринків
<i>Підгрупа 3.</i> Конфлікти, що виникли при експортуванні аграрної продукції під час війни	
<i>Група 5.</i>	<i>Еколого-економічні конфлікти</i>
	<i>Підгрупа 1.</i> Конфлікти, що виникають через обмеження у використанні хімічних засобів
<i>Підгрупа 2.</i> Конфлікти через забруднення навколишнього природного середовища	
<i>Група 6.</i>	<i>Трудові конфлікти</i>
	<i>Підгрупа 1.</i> Конфлікти, зумовлені сезонністю праці в аграрному секторі
<i>Підгрупа 2.</i> Конфлікти, пов'язані із міграцією	
<i>Група 7.</i>	<i>Економічні конфлікти, що виникають через використання ГМО</i>
	<i>Підгрупа 1.</i> Конфлікти, зумовлені регулюванням щодо використання ГМО
<i>Підгрупа 2.</i> Конфлікти, пов'язані з протистоянням між виробниками	
<i>Група 8.</i>	<i>Конфлікти, що виникають через альтернативне використання земель та інших аграрних ресурсів й потужностей</i>
	<i>Підгрупа 1.</i> Конфлікти через зміну призначення сільськогосподарських земель
<i>Підгрупа 2.</i> Конфлікти, що виникають через негативний вплив інших видів діяльності на аграрне виробництво	
<i>Група 9.</i>	<i>Енергетичні конфлікти</i>
<i>Група 10.</i>	<i>Майнові конфлікти власності</i>

Рис. 1. Систематизація найбільш впливових економічних конфліктів в аграрному секторі економіки України

Найбільш виправдано вирізняти такі групи та підгрупи економічних конфліктів:

Група 1. Економічні конфлікти, що виникають через використання природних ресурсів:

Підгрупа 1. Конфлікти через використання землі:

1) Конфлікти через перерозподіл земель, які виникають у процесах приватизації, реприватизації, розпаювання земель тощо – такі конфлікти здебільшого виникають між державою в особі спеціалізованих органів та потенційними чи фактичними землевласниками або іншими зацікавленими особами. Предметом конфлікту зазвичай стає право на приватизацію чи вчинення інших дій щодо розподілу та перерозподілу земельного фонду;

2) Конфлікти між власниками землі і землекористувачами – виникають з приводу розмірів та порядку сплати орендної плати або їх зміни, а також стосовно цільового використання земельних ресурсів, погіршення якості чи втрати родючості ґрунтів, прав на урожай, можливостей подальшого користування земельною ділянкою;

3) Конфлікти через права на володіння та користування земельними ділянками – стосуються оформлення прав власності або користування земельними ділянками, сторонами цих конфліктів можуть бути одночасно держава в особі уповноважених органів, землевласники та землекористувачі;

Підгрупа 2. Конфлікти через використання лісових ресурсів – можуть виникати з приводу видобутку або використання деревних і недеревних продуктів, а також користування супутніми корисними властивостями лісів; виникають здебільшого між державою та аграрними суб'єктами господарювання чи населенням з приводу отримання прав на користування або видобуток;

Підгрупа 3. Конфлікти через використання водних ресурсів:

1) Економічні конфлікти правового типу через використання водних ресурсів – виникають між державою та аграрними суб'єктами господарювання з приводу регулювання водозабору або обмежень щодо використання води для

іригації, водних об'єктів для ведення діяльності у галузі рибництва, а також скиду забруднюючих речовин;

2) Конфлікти міжгосподарські щодо використання водних ресурсів та об'єктів – виникають між суб'єктами господарювання, як правило тими, що розташовані на одній місцевості та є сусідами через нерівномірний розподіл водних ресурсів або обмеження у доступі до водних об'єктів;

Група 2. Економічні конфлікти конкурентного типу, які здебільшого виникають між аграрними суб'єктами господарювання різних організаційно-правових форм діяльності та розмірів:

Підгрупа 1. Конкурентні конфлікти прямого типу:

1) Конфлікти через доступ до ринків збуту – одні із самих складних, поширених і впливових видів конфліктів в аграрному секторі економіки України, що виникають між різними за розмірами товаровиробниками через утворення стійкої переваги великих підприємств, у т. ч. агрохолдингів, щодо доступу до більш вигідних ринків, зокрема й іноземних, через ефект масштабу, кращого юридичного супроводження укладення і реалізації контрактів, елементів прихованих картельних угод тощо, коли малі та мікропідприємства, дрібні фермери, особисті селянські господарства опиняються у порівняно менш вигідних умовах;

2) Конфлікти через пряму монополізацію ринків – коли великі підприємства не просто погіршують доступ суб'єктів малих форм господарювання до ринків, а фактично витісняють їх завдячуючи своїм перевагам у наявності капіталу, технологій, масштабів виробництва тощо;

Підгрупа 2. Конкурентні конфлікти непрямого типу – що виникають між великими аграрними підприємствами, передусім агрохолдингами, та суб'єктами малих форм господарювання з приводу одержання державної допомоги, коли великі підприємства отримують такої допомоги відчутно більше унаслідок нерівномірного розподілу допомоги у вигляді прямих

державних субсидій, податкових пільг, різноманітних фінансових, матеріальних і нематеріальних преференцій, а також через розширення господарських спроможностей. Крім того, конфлікти можуть виникати внаслідок того, що надання державної допомоги часто супроводжується певними вимогами до її отримувачів щодо дотримання екологічних стандартів, технологічних вимог тощо, які виконати великим підприємствам зазвичай легше через кращу забезпеченість ресурсами, технологіями, капіталом тощо;

Група 3. Економічні конфлікти, що виникають у процесі ведення господарської діяльності між аграрними товаровиробниками та їхніми партнерами і іншими контрагентами:

Підгрупа 1. Цінові конфлікти:

1) Конфлікти, що виникають через встановлення закупівельних цін, їх можливе викривлення на асиметричних ринках, як у разі завищення цін на аграрну продукцію (ринок продавця), так і їх заниження через диктат покупця (на ринках покупця);

2) Конфлікти, зумовлені коливанням ринкової кон'юнктури, що призводять до ускладнень виконання раніше укладених контрактів, порівняно обмеженим обігом ф'ючерсів та опціонів на аграрних товарних ринках й у біржовій торгівлі;

Підгрупа 2. Економічні конфлікти, що спричинюються умовами контрактів:

1) Конфлікти через односторонні зміни договірних умов, які зазвичай пов'язані із зміною обсягів, часу поставок, іноді навіть зі зміною кондицій аграрної продукції;

2) Конфлікти через непрозорі умови контрактів, коли угоди містять нечіткі формулювання і визначення, неоднозначні умови або дозволяють по-різному тлумачити окремі частини і положення угоди;

3) Конфлікти через застосування санкцій за порушення умов договору, коли одна зі сторін не виконує свої зобов'язання або виконує їх невчасно чи не в повному обсязі стосовно часу постачання, обсягу чи якості продукції, інших умов;

Підгрупа 3. Економічні конфлікти, що виникають через якість продукції – хоча частково такі конфлікти можна розглядати як ті, що спричинюються не виконанням умов контрактів, тим не менш часто вони є більш глобальними і всеохоплюючими, стосуються не лише умов контрактів, тому й винесені в окрему підгрупу. Ці конфлікти загострюються через суперечки щодо відповідності визначеним державним або міжнародним стандартам якості, через різне трактування і розуміння критеріїв якості, через відставання у часі виробника стосовно адаптації до нових стандартів (наприклад щодо екологічності, органічності тощо), а також через суперечки із-за втрати чи псування аграрної продукції у процесах її первинної обробки, транспортування, зберігання тощо;

Підгрупа 4. Економічні конфлікти, що спричинюються порушенням термінів поставок – хоча як і попередня підгрупа, ці конфлікти часто пов'язані з умовами контрактів, однак не вичерпуються ними повно. Зокрема конфлікти даного типу виникають коли висувається вимога негайних поставок у разі застосування плаваючих строків у договорі, при невчасній оплаті тощо;

Підгрупа 5. Економічні конфлікти, що спричинюються монополізацією ринків в ланцюгах руху вартості – на відмінну від описаних вище конкурентних конфліктів через пряму монополізацію ринків, ці конфлікти виникають не між різними аграрними товаровиробниками, а між аграріями та їхніми постачальниками і споживачами. Такі конфлікти стають наслідком формування домінуючої позиції контрагентів на ринку (переважно переробних підприємств та крупних чи регіональних торговельних мереж), а також через формування залежності від одного постачальника чи покупця, що робить аграріїв особливо вразливими;

Підгрупа 6. Економічні конфлікти через використання технологій, які виникають або загострюються між аграрними суб'єктами господарювання та покупцями чи постачальниками з приводу необхідності та доцільності переходу на певні види технологій або реалізації певних технологічних рішень, наприклад – органічне землеробство, використання визначених сортів рослин чи порід тварин, застосування генетично модифікованих організмів тощо, якщо

це створює організаційні, фінансові, матеріальні, трудові та інші складнощі товаровиробникам або не відповідає їхнім інтересам;

Підгрупа 7. Економічні конфлікти, що виникають через логістику – цей тип конфліктів особливо актуалізувався в кризу COVID-19 у 2020 р. та ще більше загострився із повномасштабним вторгненням росії у 2022 р. Логістичні конфлікти стали настільки впливовими для українських аграріїв, що їх вирішення потребує окремого наукового дослідження. До основних із них належать:

1) Конфлікти через перевезення, які зазвичай стосуються термінів поставок, вартості та якості логістичних послуг;

2) Конфлікти через логістичну інфраструктуру (складські й перевалочні потужності, дороги, спеціалізовані потужності тощо), що виникають внаслідок недостатньої розвиненості, нестачі, в окремих випадках низької якості логістичної інфраструктури. Це спричинює конфлікти не лише між аграрними товаровиробниками і суб'єктами логістичної інфраструктури, а й зі споживачами та постачальниками і навіть між власне аграріями;

Група 4. Економічні конфлікти, що виникають через міжнародну торгівлю та експортно-імпортну діяльність аграрних товаровиробників:

Підгрупа 1. Конфлікти, що виникають через застосування обмежувальних заходів, мит, квот тощо – актуалізуються між державою в особі уповноважених органів та аграрними товаровиробниками через запровадження державою різноманітних обмежувальних заходів та мит передусім на експорт, що стало ознакою сучасного часу і було нетиповим явищем у розвинутих країнах з середини 1970-х рр. майже до 2020-х рр. Такі конфлікти актуалізувалися з пандемією та кризою COVID-19 і ще більше посилювалися на тлі війни росії проти України. Запровадження експортних обмежень, квот та мит покликано захистити внутрішній ринок та сприяти посиленню продовольчої безпеки держави, однак одночасно обмежує можливості аграріїв, подеколи викликає їх невдоволення, погіршує фінансову безпеку. Поряд з тим, конфлікти цього типу можуть виникати також між державою і аграріями із-за недостатнього

запровадження обмежень на імпорт, що посилює конкуренцію на внутрішньому ринку і може ставити у порівняно менш вигідні умови вітчизняних товаровиробників. Проте, варто зауважити, що такі обмеження регулюються не лише державним законодавством, а й умовами та правилами міжнародної торгівлі та СОТ;

Підгрупа 2. Конфлікти, що виникають через неможливості або обмеження доступу до зовнішніх ринків, що зазвичай виникають між аграрними товаровиробниками та іноземними державами з приводу запровадження незаконних чи невиправданих обмежень, порушення правил міжнародної торгівлі та СОТ;

Підгрупа 3. Специфічні конфлікти, що виникли між українськими аграрними товаровиробниками та іншими суб'єктами при експортуванні аграрної продукції, передусім зерна, під час війни і були пов'язані з блокадою українських портів, обстрілами логістичної інфраструктури та суден-перевізників у Чорному морі, блокадою кордону з боку польських перевізників, фермерів та інших суб'єктів, окремих ускладнень при користуванні румунською логістичною інфраструктурою тощо;

Група 5. Еколого-економічні конфлікти, що виникають через взаємодію аграріїв із навколишнім природним середовищем у процесі господарської діяльності:

Підгрупа 1. Конфлікти, що виникають через обмеження у використанні хімічних засобів – які, з одного боку, можуть загострюватися між аграрними товаровиробниками і державою у зв'язку із запровадженням державної політики в галузі дотримання екологічних норм, обмежень щодо використання пестицидів, гербіцидів, мінеральних добрив, антибіотиків та інших хімічних засобів, що призводить до збільшення витрат діяльності, а також іноді до прямих втрат урожаю, продуктів тваринництва та рибництва тощо. З другого боку, конфлікти можуть виникати між виробниками та споживачами, якщо використання хімічних засобів спричинює погіршення якості продукції або викликає занепокоєння споживачів;

Підгрупа 2. Конфлікти через забруднення навколишнього природного середовища, що виникають між аграрними суб'єктами господарювання та екологозахисними організаціями, місцевими громадами, державою в особі уповноважених органів, іншими підприємствами, фізичними особами тощо. Ці конфлікти спричинюються забрудненням ґрунтів, водних об'єктів, повітря через викиди, скиди або складування відходів аграрного виробництва;

Група 6. Трудові конфлікти, що виникають між власниками, менеджментом та працівниками аграрних підприємств:

Підгрупа 1. Конфлікти, зумовлені сезонністю праці в аграрному секторі економіки, внаслідок чого працівники обмежені у своїх можливостях щодо стабільності роботи, отримання заробітної плати та інших доходів, коли виникають суперечки щодо умов праці, рівня заробітної плати, соціального забезпечення;

Підгрупа 2. Конфлікти, пов'язані із міграцією (в Україні поки що переважно внутрішньою), які виникають у випадках залучення товаровиробниками до виконання сільськогосподарських робіт мігрантів, подеколи призводить до випадків дискримінації працівників, а також порушує конкурентні умови на місцевому ринку праці, посилює конкуренцію з місцевою робочою силою;

Група 7. Економічні конфлікти, що виникають через використання генетично модифікованих організмів:

Підгрупа 1. Конфлікти, зумовлені регулюванням використання ГМО з боку держави, коли обмежується їх застосування в процесах господарської діяльності, експорту або імпорту, що ускладнює функціонування тих виробників, що покладаються на такий сучасний інноваційний підхід;

Підгрупа 2. Конфлікти, пов'язані з протистоянням між виробниками, що використовують ГМО й виробляють генетично модифіковані продукти, та аграрними товаровиробниками, які працюють на традиційних технологіях, оскільки різниця у технологічних підходах суттєво впливає на конкуренцію на ринку, конкурентоспроможність товаровиробників й утворення конкурентних переваг у продуктивності, зберіганні та транспортуванні продукції тощо;

Група 8. Економічні конфлікти, що виникають через альтернативне використання земель та інших аграрних ресурсів й потужностей:

Підгрупа 1. Конфлікти через зміну призначення сільськогосподарських земель, коли їх переорієнтовують на інші види діяльності;

Підгрупа 2. Конфлікти, що виникають через негативний вплив інших видів діяльності на аграрне виробництво, наприклад у випадках коли розвиток сільського, зеленого або агротуризму наносить шкоду сільському та лісовому господарству, рибництву тощо;

Група 9. Енергетичні конфлікти, що особливо загострилися внаслідок війни з росією і зумовлені руйнуванням енергогенеруючих потужностей та енергетичної інфраструктури, нестачею електроенергії й теплопостачання та в цілому застаріванням централізованого підходу в енергозабезпеченні виробництва і життєдіяльності суспільства;

Група 10. Майнові конфлікти власності, що виникають через конфлікти інтересів, а також із-за великого спектру спорів та можуть призводити до здійснення рейдерських атак.

Узагальнюючи вищевикладене доцільно зазначити, що економічні конфлікти є доволі змінюваним феноменом сучасного світу. У процесі розвитку економіки можуть виникати нові їх види та утворюватися нові причини. Прикладом є конфлікти, що виникли в останні роки і спричинювалися війною та пандемією. Така варіативність економічних конфліктів вимагає постійних досліджень та розроблення нових методів й інструментів щодо їх вирішення або врегулювання.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У результаті проведеного дослідження обґрунтовано необхідність систематизації економічних конфліктів у аграрному секторі економіки як важливого елементу дослідження фінансової безпеки та процесів фінансового забезпечення суб'єктів господарювання. Встановлено, що сучасне конкурентне середовище аграрного сектору характеризується високим рівнем конфліктогенності, що зумовлено нерівномірним розподілом ресурсів, асиметрією економічних інтересів, обмеженим доступом до фінансових ресурсів, інституційними дисбалансами та

посиленням конкурентної боротьби між суб'єктами господарювання різних масштабів діяльності.

Запропонована систематизація економічних конфліктів дозволяє впорядкувати різноманітні прояви конфліктних ситуацій у аграрному секторі та визначити їх основні групи залежно від характеру економічних інтересів, джерел виникнення та механізмів прояву. Такий підхід сприяє більш глибокому розумінню природи економічних конфліктів, дозволяє виявити ключові фактори їх виникнення та оцінити потенційний вплив на фінансову безпеку суб'єктів господарювання.

Доведено, що економічні конфлікти можуть виступати важливим чинником формування фінансових небезпек і фінансових ризиків для аграрних підприємств, впливаючи на доступ до ресурсів, умови фінансування, стабільність ринкових позицій та результати фінансово-господарської діяльності. У цьому контексті систематизація економічних конфліктів створює методологічне підґрунтя для розроблення механізмів фінансового забезпечення, спрямованих на своєчасну ідентифікацію конфліктних загроз, оцінювання їх наслідків та формування ефективних інструментів управління фінансовими ризиками.

Література

1. Coser L. The functions of social conflict. 1956. 188 p. URL : https://openlibrary.org/books/OL22094744M/The_functions_of_social_conflict?utm_source=chatgpt.com.

2. Череп А. В., Белінська К. Д. Економічні і політичні конфлікти на сучасному етапі: втрати та майбутні наслідки. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 3. С. 150-163. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eco_2014_3_19.

3. Хома І. Б. Попередження бізнес-конфліктів у процесі розробки та запровадження в дію підсистем антикризового управління підприємством. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2015. № 819. - С. 104-112. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2015_819_17.

4. Сақун А. Ж., Марчук Л. Л. Бінарна природа економічних конфліктів у контексті економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27, № 3. С. 261-265. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2017_27\(3\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2017_27(3)_35).

5. Жукова Л. М. Економічний зміст конфліктів корпоративного сектору та особливості їх розв'язання в умовах ринкової трансформації. *Ефективна економіка*. 2012. № 6. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_6_33.

6. Котов А. М., Мозгова Л. О. Корпоративні конфлікти в системі економічної безпеки підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. Вип. 49. С. 127-131. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2015_49_25.

7. Блакита Г., Богма О., Сілакова Г. Конфліктологія в концепції економічної безпеки підприємств в умовах війни. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 3. С. 50-58. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2022_3_5.

8. Шевченко Д. В. Поняття, класифікація та порядок вирішення трудових спорів, конфліктів в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 239-241. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2012_2_59.

9. Бонтлаб В. В. Класифікація трудових спорів (конфліктів). *Соціальне право*. 2018. № 3. С. 22-29. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/sopr_2018_3_5.

10. Череп А. В., Белінська К. Д. Економічні і політичні конфлікти на сучасному етапі: втрати та майбутні наслідки. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 3. С. 150-163. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eco_2014_3_19.

11. Потапюк І. П., Сазонова Т. О., Лисенко М. І. Конфлікт як загроза менеджменту економічної безпеки підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2021. Вип. 2. С. 116-120. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/priaev_2021_2_24.

12. Купінець Л. Є. Конфліктність в розвитку аграрних економічних відносин. *Економічні інновації*. 2010. Вип. 40. С. 177-193. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2010_40_14.

13. Єр'оміна М. О., Колос С. Р. Медіація як альтернативний спосіб урегулювання конфліктів у бізнесі. *Приазовський економічний вісник*. 2021. Вип. 6. С. 37-40. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/priaev_2021_6_9.

14. Трохлюк Т. Еколого-економічний конфлікт: сільськогосподарське використання або вирощування біомаси другого покоління. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. Вип. 7. С. 85-92. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2014_7_19.

15. Шабатура Т. Формування інвестиційного потенціалу підприємства в контексті вирішення економічних конфліктів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 1. С. 235-241. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppeu_2016_1_31.

16. Сівчук І. Особливості та передумови виникнення конфліктів в регіоні. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2010. № 1 (3). С. 99–103.

17. Куковський А., Познаховський В., Кизима В. Причини розвитку та розв'язання міжособистісних конфліктів. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія «Економіка»*. 2014. № 1. С. 222–231.

18. Сороківська О. А. Особливості управління конфліктними ситуаціями на підприємствах малого бізнесу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2015. Вип. 13(2). С. 77-80. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2015_13\(2\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2015_13(2)_22).

19. Мельник А. Г., Мельник О. І., Іванців Р. Я. Ефективні засоби вирішення бізнес-конфліктів в умовах ринкової економіки. *Ефективна економіка*. 2020. № 8. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_8_33.

20. Купінець Л. Є. Конфліктність в розвитку аграрних економічних відносин. *Економічні інновації*. 2010. Вип. 40. С. 177-193. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2010_40_14.

21. Лагодієнко Н. В. Фінансовий захист переробних підприємств аграрного виробництва у процесі управління економічними конфліктами. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 4. С. 347-353. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppeu_2015_4_49.

22. Пастух І. Д. Класифікація конфліктів інтересів у публічно-правових відносинах. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т. 3. С. 94-99. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2019_3_15.

23. Єршоміна М. О., Колос С. Р. Медіація як альтернативний спосіб урегулювання конфліктів у бізнесі. *Приазовський економічний вісник*. 2021. Вип. 6. С. 37-40. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/priaev_2021_6_9.

24. Рунессон Е. М., Гі М.-Л. Медіація конфліктів і спорів у галузі корпоративного управління. Вашингтон : Global corporate governance forum, International Finance Corporation (IFC) [s. n.], 2007. 68 с.

25. Жомарткизи М. Медіація у вирішенні міжнародних економічних конфліктів. Ефективні підходи та перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 194-205. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/anopr_2023_6_36.

26. Сакун А. Ж., Марчук Л. Л. Бінарна природа економічних конфліктів у контексті економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27, № 3. С. 261-265. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27\(3\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27(3)_35).

27. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Левицька О. О. Еволюція ринків праці за різних моделей економічного розвитку та в умовах конфліктів і нестабільності. *Підприємництво та інновації*. 2022. Вип. 24. С. 7-16. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pidinnov_2022_24_3.

28. Зеленко О. О. Соціальний діалог як інструмент вирішення конфлікту в економічному середовищі. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 1. С. 165-169. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2018_1_35.

References

1. Coser, L.A. (1956), *The functions of social conflict*, Free Press, New York, USA, available at: https://openlibrary.org/books/OL22094744M/The_functions_of_social_conflict?utm_source=chatgpt.com (Accessed 25 Feb 2026).

2. Cherep, A. V. and Belins'ka, K. D. (2014), "Economic and political conflicts at the present stage: losses and future consequences", *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 3, pp. 150-163, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eco_2014_3_19 (Accessed 25 Feb 2026).

3. Khoma, I. B. (2015), "Prevention of business conflicts in the process of developing and implementing anti-crisis management subsystems of the enterprise", *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhniky"*. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, vol. 819, pp. 104-112, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2015_819_17 (Accessed 25 Feb 2026).

4. Sakun, A. Zh. and Marchuk, L. L. (2017), "The binary nature of economic conflicts in the context of economic security of business entities", *Ekonomichnyj analiz*, vol. 27, no. 3, pp. 261-265, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27\(3\)__35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27(3)__35) (Accessed 25 Feb 2026).

5. Zhukova, L. M. (2012), "The economic content of conflicts in the corporate sector and the features of their resolution in conditions of market transformation", *Efektivna ekonomika*, vol. 6, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_6_33 (Accessed 25 Feb 2026).

6. Kotov, A. M. and Mozghova, L. O. (2015), "Corporate conflicts in the system of economic security of an enterprise", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 49, pp. 127-131, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2015_49_25 (Accessed 25 Feb 2026).

7. Blakyta, H., Bohma, O. and Silakova, H. (2022), "Conflictology in the concept of economic security of enterprises in wartime", *Scientia Fructuosa*, vol. 3, pp. 50-58, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2022_3_5 (Accessed 25 Feb 2026).

8. Shevchenko, D. V. (2012), "The concept, classification and procedure for resolving labor disputes, conflicts in Ukraine", *Chasopys Kyivs'koho universytetu prava*, vol. 2, pp. 239-241, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2012_2_59 (Accessed 25 Feb 2026).

9. Bontlab, V. V. (2018), "Classification of labor disputes (conflicts)", *Sotsial'ne pravo*, vol. 3, pp. 22-29, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sopr_2018_3_5 (Accessed 25 Feb 2026).

10. Cherep, A. V. and Belins'ka, K. D. (2014), "Economic and political conflicts at the present stage: losses and future consequences", *Visnyk Zaporiz'koho*

natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky, vol. 3, pp. 150-163, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eco_2014_3_19 (Accessed 25 Feb 2026).

11. Potapiuk, I. P., Sazonova, T. O. and Lysenko, M. I. (2021), “Conflict as a threat to the management of economic security of an enterprise”, *Pryazovs'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 2, pp. 116-120, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/priaev_2021_2_24 (Accessed 25 Feb 2026).

12. Kupinets'. L. Ye. (2010), “Conflict in the development of agrarian economic relations”, *Ekonomichni innovatsii*, vol. 40, pp. 177-193, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2010_40_14 (Accessed 25 Feb 2026).

13. Yer'omina, M. O. and Kolos, S. R. (2021), “Mediation as an alternative method of resolving conflicts in business”, *Pryazovs'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 6, pp. 37-40, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/priaev_2021_6_9 (Accessed 25 Feb 2026).

14. Trokhliuk, T. (2014), “Ecological and economic conflict: agricultural use or cultivation of second-generation biomass”, *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, vol. 7, pp. 85-92, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2014_7_19 (Accessed 25 Feb 2026).

15. Shabatura, T. (2016), “Formation of the investment potential of an enterprise in the context of resolving economic conflicts”, *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, vol. 1, pp. 235-241, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppou_2016_1_31 (Accessed 25 Feb 2026).

16. Sivchuk, I. (2010), “Features and prerequisites for the emergence of conflicts in the region”, *Sotsial'no-ekonomichni problemy i derzhava*, vol. 1 (3), pp. 99–103.

17. Kukovs'kyj, A., Poznakhovs'kyj V. and Kyzyma V. (2014), “Causes of the development and resolution of interpersonal conflicts”, *Visnyk Natsional'noho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Seriiia «Ekonomika»*, vol. 1, pp. 222–231.

18. Sorokivs'ka, O. A. (2015), “Peculiarities of managing conflict situations in small businesses”, *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriiia:*

Ekonomichni nauky, vol. 13(2), pp. 77-80, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2015_13\(2\)__22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2015_13(2)__22) (Accessed 25 Feb 2026).

19. Melnyk, A., Melnyk, O. and Ivantsiv, R. (2020), "Effective means of resolving business conflicts in a market economy", *Efektivna ekonomika*, vol. 8, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_8_33 (Accessed 25 Feb 2026).

20. Kupinets', L. Ye. (2010), "Conflict in the development of agrarian economic relations", *Ekonomichni innovatsii*, vol. 40, pp. 177-193, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2010_40_14 (Accessed 25 Feb 2026).

21. Lahodiienko, N. V. (2015), "Financial protection of agricultural processing enterprises in the process of managing economic conflicts", *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, vol. 4, pp. 347-353, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppeu_2015_4_49 (Accessed 25 Feb 2026).

22. Pastukh, I. D. (2019), "Classification of conflicts of interest in public legal relations", *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, vol. 3, pp. 94-99, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2019_3_15 (Accessed 25 Feb 2026).

23. Yer'omina, M. O. and Kolos, S. R. (2021), "Mediation as an alternative method of resolving conflicts in business", *Pryazovs'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 6, pp. 37-40, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/priaev_2021_6_9 (Accessed 25 Feb 2026).

24. Runesson, E. M. and Hi, M.-L. (2007), "Mediation of conflicts and disputes in the field of corporate governance", *Global corporate governance forum*, International Finance Corporation (IFC).

25. Zhomartkyzy, M. (2023), "Mediation in the resolution of international economic conflicts. Effective approaches and prospects", *Analitychno-porivnial'ne pravoznavstvo*, vol. 6, pp. 194-205, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2023_6_36 (Accessed 25 Feb 2026).

26. Sakun, A. Zh. and Marchuk, L. L. (2017), "The binary nature of economic conflicts in the context of economic security of business entities", *Ekonomichnyj analiz*, vol. 27, np. 3, pp. 261-265, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27\(3\)__35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27(3)__35) (Accessed 25 Feb 2026).

27. Vasyl'tsiv, T. H., Lupak, R. L. and Levyts'ka, O. O. (2022), “The evolution of labor markets under different models of economic development and in conditions of conflict and instability”, *Pidpryemnytstvo ta innovatsii*, vol. 24, pp. 7-16, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pidinnov_2022_24_3 (Accessed 25 Feb 2026).

28. Zelenko, O. O. (2018), “Social dialogue as a tool for resolving conflict in the economic environment”, *Ekonomichnyj visnyk Zaporiz'koi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, vol. 1, pp. 165-169, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2018_1_35 (Accessed 25 Feb 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 12.03.26

Прорецензовано / Revised: 16.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 20.03.26